

25. Maupassant'ın Bayan Hermet hikâyesi ile Halit Ziya'nın Deliler Evinde hikâyesinin karşılaştırmalı incelemesi

Veli KILIÇARSLAN¹

APA: Kılıçarslan, V. (2022). Maupassant'ın Bayan Hermet hikâyesi ile Halit Ziya'nın Deliler Evinde hikâyesinin karşılaştırmalı incelemesi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (27), 384-392. DOI: 10.29000/rumelide.1104556.

Öz

Hikâye türünün gelişmesinde önemli katkıları bulunan Guy de Maupassant'ın eserlerinde kendi hayatının yansımaları görülür. Akıl sağlığını genetik yapısına da bağlı olarak zamanla kaybetmeye başlayan Maupassant'ın yazdıklarının birer deli saçması görülmesi de ironiktir. Onun eserlerinde “deli (fou)” kelimesinin sıklıkla geçmesi tesadüf değildir. Akıl hastalıklarına ve hastalara karşı ilgi duymuş olan Maupassant, bir akıl hastanesinde hem dersler alır hem de delileri gözlemler. Bu gözlemler neticesinde hikâyeler kaleme alır. Bayan Hermet hikâyesi bunlardan biridir. “Deliler beni çeker.” cümlesi ile başlayan hikâye, deliliğe dair bilgiler de içerir. Türk hikâyeciliğinin modernleşmesi noktasında önemli bir isim olan Halit Ziya Uşaklıgil'in Samipaşazade Sezai'nin hikâyelerinden etkilendikten sonra yöneldiği yol, onu Maupassant'ın olay hikâyesi olarak bilinen hikâye anlayışına kadar götürür. Halit Ziya, tıpkı Maupassant gibi kendi hayatından esinlenmesinin yanı sıra çevresinde olup biteni gözlemleyerek hikâye konularını belirler. Ayrıca okuduğu başka yazarlardan da etkilendiği görülebilir. Bu doğrultuda onun eserlerinde metinlerarası ilişkiler aranabilir. Halit Ziya'nın hikâye kaynakları arasında bahsi geçen unsurların yanında Maupassant'dan okudukları ve ondan gelen etkiler olduğu söylenebilir. Zaman zaman konu ve karakter benzerliğine kadar varan bu etkiler, Halit Ziya'nın “Deliler Evinde” adlı hikâyesinde somutlaşır. Her iki hikâye arasında başta deliliğe dair olmalarından dolayı doğan benzerlik karakterlere verilen isimler ile pekiştirilir. Bu çalışmada iki hikâyecinin edebî anlayışlarının ortaklıklarından ve söz konusu hikâyeleri arasındaki benzerliklerin karşılaştırılmasına yer verilmiştir. Böylece Halit Ziya'nın üzerindeki Maupassant etkisi kanıtlarıyla birlikte gösterilmiş olacaktır.

Anahtar kelimeler: Halit Ziya, Maupassant, hikâye, delilik

Comparative analysis of Maupassant's “Miss Hermet” and Halit Ziya's “Deliler Evinde”

Abstract

The reflections of his own life are seen in the works of Guy de Maupassant, who has made important contributions to the development of the short story genre. It is also ironic that the writings of Maupassant, who started to lose his mental health over time due to his genetic structure, are seen as mad. It is not a coincidence that the word “fou” is frequently used in his works. Having an interest in mental illness and the sick, Maupassant both takes classes and observes the insane in a mental hospital. As a result of these observations, he writes short stories. Miss Hermet is one of them. The story that begins with the sentence “Madness attract me” also includes information about insanity. Halit Ziya Uşaklıgil, who is an important name in the modernization of Turkish storytelling, was

¹ Arş. Gör. Dr., Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (Erzurum, Türkiye), v.kilicarslan@atauni.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-7733-3960 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 15.03.2022-kabul tarihi: 20.04.2022; DOI: 10.29000/rumelide.1104556]

influenced by Samipaşazade Sezai's stories, and the path he took leads him to Maupassant's understanding of story, known as the event story. Halit Ziya, like Maupassant, determines the story topics by observing what is happening around him, as well as being inspired by his own life. It can also be seen that he was influenced by other writers he read. In this direction, intertextual relations can be searched in his works. It can be said that among the story sources of Halit Ziya, besides the elements mentioned, there are the influences that he read from Maupassant. These effects, which sometimes reach the similarity of the subject and character, are embodied in Halit Ziya's "Deliler Evinde". The similarity between the two stories, primarily due to the fact that they are about madness, is reinforced by the names given to the characters. In this study, the commonality of the literary understandings of the two storytellers and the comparison of the similarities between the aforementioned stories are included. Thus, the influence of Maupassant on Halit Ziya will be shown with the evidence.

Keywords: Halit Ziya, Maupassant, short story, madness

Maupassant'ın hikâyeciliği

Anlatma eylemi insanlık tarihi kadar eskidir. İnsanlar gördüklerini, duyduklarını paylaşma içgüdüleriyle hareket ederler. Şerif Aktaş yazılı ve sözlü edebiyatın büyük ölçüde “anlatma esasına” dayandığını belirtir (Aktaş, 2013: 37). Bununla birlikte hikâye etme, nakletme veya aktarma işi, zaman içerisinde teorik ve pratik açıdan türlü değişimler geçirir. Edebî anlamda bir tür olarak hikâyenin ortaya çıkması, gelişmesi, zirveye ulaşması gibi aşamaları göz önünde tutulduğunda, öne çıkan bazı isimler olmaktadır. Bunlardan ilk akla gelenler ise, iki farklı hikâye geleneğinin en büyük temsilcileri olan ve onların isimleriyle anılan hikâye anlayışlarını temsil eden Rus yazar Anton Çehov ile Fransız yazar Guy de Maupassant'dır.

Olay hikâyesinin en önemli ismi Maupassant'ın sanatının arkasında kendi yaşam hikâyesi vardır. Yaşadıklarını, duyduklarını veya gördüklerini realist bir anlayışla kurgulayarak hikâyelerini kaleme almıştır. Maupassant'ın annesinin Flaubert'in çocukluk arkadaşı olması, Maupassant için büyük bir şans olmuştur. Öyle ki, şiirle başladığı yazı hayatına Flaubert'in etkisiyle hikâye türünde devam eder. Bununla ilgili olarak Serdar Rifat Kırkoğlu, “*Her Pazar onu koruyucu kanatları altına almış bulunan ustası Flaubert'in Croisset'deki evinde verilen edebiyat toplantılarına katılır: bu toplantılara gelen kişiler arasında özellikle 'parnasse'ci şairler vardır. Flaubert'in evinde tanıştığı Emile Zola ile de dostluk kurar ve perşembeleri bu kez onun Medan'daki evinde toplanmaya başlayan 'doğalcı' yazarlar arasına katılır.*” (Kırkoğlu, 2004: 8) demektedir. Buna rağmen Maupassant bu tip edebî okul ve öğretilerden uzak olduğunu ileri sürer.

Hayatı boyunca hikâye yazmaya devam eden Maupassant, genç yaşta yaşamını kaybetmesine rağmen ardında üç yüz yedi hikâye, altı da roman bırakmıştır. Eserlerinin sağladığı ün, onu yüksek sosyete hayatına sokmuştur. İlk zamanlar gazetelerde tefrika hâlinde yayımlanan hikâyeleri bir delinin saçmalıkları gibi karşılanan Maupassant, deli olmadığını, o dönem kazanmış olduğu başarıyla göstermiş olsa da sonradan delirerek, ona deli diyenleri haklı çıkarmıştır. Aile yaşantısında görülen birtakım düzensizlikler, psikolojik yapısını sarsarken, söz konusu durum, hikâyelerine de yansımıştır. Edebiyata düşkün, kültürlü bir annenin oğlu olan Maupassant'ın annesinden ayrı olan babasıyla arası pek iyi değildir. Maupassant'ı daha derinden etkileyen ise, “*oldukça güzel bir kadın olan annesi[nin], bunalımlı bir döneminde uzun saçlarıyla kendini boğmak istemiş*” (Büyükaslan, 2003a: 302) olmasıdır. Annesinin bu intihar girişiminin yanı sıra kardeşi Hervé'nin zihinsel özürü bir çocuk olarak dünyaya

gelmesi ve çok genç yaşta hayata gözlerini kapamış olması ile yine amcalarının çıldırarak ölmesi, onun ölüm, delilik ve korku hususunda daha hassaslaşmasına neden olmuştur (Büyükaslan, 2003a: 302). Bütün bunlara rağmen Maupassant'ın annesi Laura'nın durumunu bir utanç meselesi olarak gördüğünü iddia eden Troyat, ilgili eserinde şöyle demiştir: "*Guy'un deli olmadığını, zaten aile de deli olmadığını Hervé'nin de akli başında öldüğünü haykırıyordu.*" (Troyat, 2004: 201). Böylece delilik teşhisi konulmuş oğullarının durumunu inkâr etme yoluna gitmiştir.

Maupassant'ın her an sezilen karamsarlığı, çocukluğundan gençliğine ve ömrünün son demlerine kadar hayatının her aşamasında çektiği acılardan kaynaklanmakla birlikte Schopenhauer'ın felsefi görüşlerinin de etkisi vardır. "*Alman filozofu Schopenhauer'ın umutsuzluk felsefesinden büyük ölçüde etkilenmiş olan Maupassant, bu kötümserliği hemen hemen tüm yapıtlarında hissettirir. Schopenhauer'ın görüşüne denk düşen bir inançla evreni 'kör ve bilinmez güçlerin zincirlerinden boşanmış olarak görür.*" (Kırkoğlu, 2004: 15-16). Bu noktada Maupassant'ı deliliğe götüren etkenler görülmektedir. Gerek aile yapısı gerekse marazî düşünce dünyası, onu bu yöne doğru itmiştir. Maraziliğinin yanında, edindiği ünün bir getirisi olarak görülebilecek yüksek sosyete yaşamının verdiği eğlence düşkünlüğü de bulunmaktadır. Bu durum Maupassant'da kadın düşkünlüğüne de sebebiyet vermiştir. Nitekim Maupassant'ı deliliğe iten sebeplerden bir diğeri, burada görülmektedir. Maupassant'ın tam anlamıyla delirmesi şöyle gerçekleşmiştir:

"Yazarın kadınlara olan düşkünlüğünün sonucu yakalandığı frengi hastalığından dolayı bütün vücudunu yaralar, çıbanlar kaplamıştır. O zamanlar tedavisi olmayan bu hastalığın acılarını dindirmek için eter, afyon gibi uyuşturucu maddeler kullanılmaktaydı. Yazar artan acılarını çok fazla dozlarda kullandığı bu alışkanlık veren sözde ilaçlarla gidermeye çalışıyordu. Ama bu onun halüsinasyonlar görmesine, iri cüssesinin acze, gitgide daha kötü bir hale düşmesine sebep oluyordu. Kendisinin hasta olduğunu bir türlü kabul etmiyordu. Oysa zihinsel özürü olan ve akıl hastanesine kapatılan kardeşi Hervé kendisine 'Ailenin en delisi, en çılgını sensin Guy' diye haykırıyordu." (Büyükaslan, 2003a: 311).

Fiziksel rahatsızlığı olduğuna inanmamakta ısrar etse de zihinsel açıdan rahatsızlığı konusunda benzeri bir inkâra gitmemiştir. Her daim gördüğü halüsinasyonlardan dolayı bu alanda ünlü bir doktor olan J. M. Charcot'a giderek, hipnotizma, histeri ile ilgili dersler almıştır. Bu dersler devam ederken o vakitler bilim dünyasında henüz adı bilinmeyen Sigmund Freud ile tanışmıştır (Büyükaslan, 2003a: 311). Maupassant, bu hastanede ders alırken bir taraftan da akıl hastalarını gözlemlemiş ve onlarla konuşmuştur. Üstelik Charcot'tan onlara ve deliliğe dair bilgiler almıştır. Bu doğrultuda Gündâğ da şu cümlelerle Maupassant'ın delilere dair gözlemlerini özetler: "*Maupassant'ın eserlerinde deliler ve delilere ait özellikler görülür. Maupassant hem delilerin hem de kendinin içinde bulunduğu durumu aktarır. Bu gözlem sayesinde Maupassant, kendi gibi diğerlerinin de deliliğe ulaşmadan önce onun gibi düşündüklerini ve onun gibi hareket ettiklerini görür. Yazarın gerçek yaşamdan gözlemlediğine göre delilerin çoğu, etrafta olan bitenlerden sıkılarak, yaşamın anlamsızlığını görerek intihar eden kişilerdir.*" (Tarhan Gündâğ, 2009: 44). Maupassant, diğer delilerde gözlemlediği gibi kendisi de intihar etmeye çalışmış, ancak başarılı olamamıştır.

Maupassant'ın akıl hastanesine koyulduğu haberi duyulunca Fransa'nın önde gelen isimleri düşüncelerini açıklamışlardır. Bu konuyla ilgili Sevinç Özer'in Mirbeau'dan aktardığı şu ifadeler, belki de en dikkat çekenidir: "*-Haber (Maupassant'ın akıl hastanesine koyuluşu) duyunca Saint-Just'ın bir sözünü anımsamadan edemedim. 'Dostu olmayanlar ölür!' Maupassant hiçbir şeyi sevmemiştir; ne sanatını, ne bir çiçeği, hiç bir şeyi. Sonunda ilahi adalet tarafından cezalandırıldı.*" (Aktaran Özer, 1994: 119).

Fransızca karşılığı “fou” olan deli kelimesi ile çıldırma, delirme manasına gelen “folie” kelimesinin Maupassant'ın hikâyelerinde geçme sıklığı ile ilgili bir çalışma yapmış olan Ali Büyükaslan, yaptığı çalışmanın sonucunda Maupassant'ın yazdığı üç yüz yedi hikâyede yedi yüz yirmi bir kez “fou” kelimesinin ve seksen yedi kez de “folie” kelimesinin geçtiği sonucuna ulaşır (Büyükaslan, 2003b: 316).

Maupassant'ın daha çok ruhen denebilecek zor yaşam şartları altında gelişen sanat anlayışı, tüm dünyada kabul görmüş bir hikâye geleneğini doğurmuştur. Giriş, gelişme, sonuç esasına dayanan bu hikâye anlayışı, “Maupassant tarzı” veya “olay hikâyesi” olarak adlandırılmıştır. Necip Tosun, olay hikâyesini şu ifadelerle anlatmaktadır:

“Modern öykünün ilk ciddi duraklarından biri ‘olay öykü’ oldu. Maupassant adıyla simgeleşen bu yönelimle öykünün özerkliğinin ilk temelleri atılmış oldu. Genç yazınsal tür olan öykünün sevilmesinde, okur karşısında anlam kazanmasında ‘olay öykü’ anlayışının katkısı büyük oldu. Bu yaklaşımda ‘olay’, ‘hikâye’, ‘entrika’ öykünün olmazsa olmaz gereklerindendi ve öykü bir olay, hikâye etrafında gelişir; klâsik serim, düğüm, çözüm disiplini çerçevesinde kurgulanırdı. Anlatılarda, önce bir kahraman ‘takdim edilir’ sonra da kahramanın başından tuhaf, ilginç, olağanüstü olaylar geçirdi. Öykü; gerilim, heyecan ve merak öğelerine yaslanarak oluşturulur ve çarpıcı bir finalle sonuçlanırdı.” (Tosun, 2011: 14, 337).

Maupassant tarzı hikâyenin giriş bölümünde, yazar hikâyeye henüz başlamaz, yalnızca eserin temelindeki kişi ve olayların tanıtımını yapar. Gelişme bölümüne gelindiğinde hikâye ilerlemeye başlar. Bu noktada kişilerin iç veya dış çatışmaları görülür. Okur, hikâyenin nasıl sonlanacağına dair merak içerisine girer. Sonuç bölümünde ise, olay hikâyesinin özelliği olarak, hikâyeyi çarpıcı ya da beklenmedik bir sonla bitirmek vardır. Bu tarz kurguya sahip olan hikâyelerin başka bir özelliği, mizaha ve ironiye sıklıkla yer vermesidir. Maupassant'ın “gazeteler için yazdığı fars türünden hafif yapıtları hesaba katılmayacak olursa yapıtlarının çoğuna ince bir mizahın, çoğu kez sarsıcı, tırmalayıcı boyutlara erişen bir kara güldürünün her zaman alttan alta yürüyen bir melankolinin egemen olduğunu kolaylıkla görürüz.” (Kırkoğlu, 2004: 13-14). Maupassant, söz konusu ironi ve mizahtan gelen bir tutumla hikâyelerinde yer verdiği kişilere karşı kimi zaman acımasız denebilecek kadar alaycı bir ifade takınır. (Tarhan Gündoğ, 2009: 34).

Gustave Flaubert'in etkisi ve Emile Zola'yla olan yakınlığı sebebiyle realizm akımının bir temsilci olarak kabul edilen Maupassant, her ne kadar kendisi bunu inkâr etse de, eserlerinde Normandiya köylüleri başta olmak üzere Fransız toplumundan yaptığı gözlemlere yer verirken, söz konusu akımın özellikleri doğrultusunda bir tutum sergiler.

Bayan Hermet hikâyesi

Maupassant'ın “Bayan Hermet” hikâyesi, yazarın oldukça ses getiren kitabı, *Madam Tellier'in Evi* adlı eserinde yer almaktadır. “Bayan Hermet”, Maupassant'ın akıl hastanesine yaptığı ziyaretler sonucunda yazılmış bir hikâyedir. İyi bir gözlemci olan yazar, diğer hikâyelerinde olduğu gibi, oldukça canlı ve akıcı bir üslupla hikâyesini kaleme almıştır.

Hikâyenin genel görünümü şöyledir: “Bayan Hermet” hikâyesi, “*Deliler beni çeker.*” ifadesiyle başlamaktadır. Bu cümlemin ardından deliler hakkında uzun uzadıya bilgi verilmektedir. Verilen bilgilerin ardından ben-anlatıcı, bir tımarhaneyi gezerken, ona kılavuzluk eden hekimin ilginç bir vaka göstermek için Bayan Hermet'in hücrelerini açtırmasından söz eder. Bu şekilde gelişen hikâye, doktor ile Bayan Hermet arasındaki diyaloglarla devam eder. Bayan Hermet, yüzünde olduğunu sandığı lekelerden yakınıırken, Doktor, elindeki küçük fırçayla kadının yanağına dokunarak sözde lekeleri iyileştirir. Ben-anlatıcının şaşkın bakışları arasında Doktor, anlatıcı rolünü alır ve Bayan Hermet'in hikâyesini anlatır.

Oğlu, bulaşıcı bir hastalığa yakalanan kadın, oğlunu merak etmekle beraber, hastalığın kendisine bulaşabileceğinden endişe ettiği için onu ziyaret etmek istemez. Oğlu öleceği anda bile ona yaklaşmayan kadın, çocuğunun ölümünün ertesi günü çıldırır.

Maupassant tarzı hikâyeciliğin temel kuralı giriş, gelişme ve sonuç bölümleri, bu hikâyede bulunmaktadır. Ben anlatıcının deliler hakkında bilgi verdiği bölüm giriş bölümüyken, anlatıcının Bayan Hermet'le tanışması ve onun doktorla arasında geçenlere şahit olması gelişme bölümünü oluşturur. Sonuç bölümünde ise doktor, Bayan Hermet'in nasıl delirdiğini anlatmaktadır.

Görüldüğü üzere, "Bayan Hermet"te iki ayrı hikâye, iç içedir. Bu iki hikâyeden çerçeve hikâyenin anlatıcısı ben-anlatıcı iken, ikinci hikâyeye geçildiğinde anlatıcı, hikâyede yer alan bir kişi olur. Söz konusu anlatıcı, Bayan Hermet'in hikâyesini üçüncü tekil şahıs anlatıcı olarak aktarır.

Maupassant'ın delilere dair ilk bölümdeki tespitleri şöyledir:

"Deliler beni çeker. Bu insanlar, garip düşlerin oluşturduğu gizemli bir ülkede, bunaklık denilen şeyin o içine girilmez bulutu içinde yaşarlar. Yeryüzünde gördükleri, sevdikleri, yaptıkları her şey onlar için, eşyalarla insan düşüncesini yöneten tüm yasaların dışında, imgesel bir varoluş içinde yeniden başlar. (...) Yeryüzünde yalnız onlar mutlu olabilir, çünkü onlar için gerçeklik yoktur. İnsan ta dibinde bilinmez bir selin kaynaklığı ve nereden gelip nereye gittiğini bilmediği bir uçurumun üzerine nasıl eğilirse ben de onların aylak zihinleri üzerine öyle eğilirim." (Maupassant, 2004: 153-154).

Maupassant; anlatacağı hikâye için okuyucuyu hazırlarken, gelişme bölümünde verilen Bayan Hermet'in hikâyesine kişi tasviriyle başlamaktadır: "*Ve bir hücreyi açtırttı. Burada, aşağı yukarı kırk yaşlarında, hala güzel, büyük bir koltuğa oturmuş bir kadın, küçük el aynasında sinirli sinirli yüzüne bakıyordu...*" (Maupassant, 2004: 153-154). Bayan Hermet'in nasıl yaşlandığı, nasıl delirdiği anlatılırken de uzun tasvirler dikkat çekmektedir. Diyalogların azlığı da dikkat çekicidir. Hikâye boyunca tımarhaneyi gezen ben-anlatıcı ile ona refakat eden doktor arasında ve Bayan Hermet ile doktor arasında olmak üzere kısa diyaloglar yer almaktadır. Aynı zamanda hikâyede çok az kişinin varlığından söz edilebilir.

Delilerin nasıl o hâle geldiğinin ve deliliğin aşamalarının anlatıldığı bu hikâyede, tıpkı Maupassant'ın diğer hikâyelerinde olduğu gibi ironik durumlar bulunmaktadır. Bayan Hermet hikâyesinde ironik olan ise, iç hikâyede Bayan Hermet'in çocuğunun hasta olmasına rağmen onu ziyarete gitmemesidir. Hatta ölüm döşeginde bulunan çocuğun son isteği olarak annesini görmek istemesine rağmen Bayan Hermet, hastalığın bulaşabileceği ihtimalinden dolayı çocuğun yanına gitmez. Bayan Hermet'in çocuğunu sevmesine rağmen takındığı bu tutum, Maupassant'ın hikâyeye kattığı bir ironidir. Sonuç olarak Bayan Hermet, oğlu öldüğü günün ertesinde delirir.

Halit Ziya'nın hikâyeciliği

Edebiyat-ı Cedîde'nin hem roman hem de hikâye alanında en önemli ismi şüphesiz Halit Ziya'dır. Halit Ziya, hikâye yazarlığına ilk olarak uzun hikâyelerle başlamıştır. "Bir İzdivacın Tarih-i Muaşakası", "Bir Muhtıranın Son Yaprakları", "Bu Muydu?", "Heyhât" adlı eserleri, bu kategoride değerlendirilebilir. Halit Ziya'nın dönemin yaygın anlayışı olan uzun hikâyeden kısa hikâyeye geçişi ise, Samipaşazade Sezai ile olur. Halit Ziya, Samipaşazade Sezai'nin *Küçük Şeyler*'ini gördükten sonra "*Küçük Şeyler beni çıldırttı. Sanat heyecanlarının içinde bu kitaptan duyduğum zevke ve neşeye yetişebilecek bir tahassüs bilmiyorum.*" (Aktaran Törenek, 1998: 142) diyerek duyduğu heyecanı ifade etmiştir. Bu

tarihten sonra yazdığı hikâyelerde Halit Ziya'nın Samipaşazade Sezai'den etkilenerek kısa hikâyeler yazmaya başladığı görülmektedir.

Halit Ziya, hikâye anlayışında bir dönüm noktası olan *Küçük Şeyler*'den sonra yazdığı hikâyelerde konu sınırlamasına gitmemiş, bireyi odak noktasına alarak “küçük şeyler”i anlatmıştır. Onun hikâyelerinde ele aldığı konuların temel kaynağı kendi yaşamöyküsü olduğu kadar, çevresinde tanıdığı veya tanımadığı insanlardır. “*Konu bakımından üzerinde durulması gereken en önemli nokta, yazarın öykülerini kaleme alırken kendini ön planda tutmuş, hayatından kesitlere geniş yer vermiş olmasıdır. Romanlarında bir anlatıcı olarak ön plana çıkmayan Halit Ziya, birçok öyküsünde ise dolaylı ya da doğrudan kendi hayatını anlatmıştır.*” (Sazyek, 1998: 114-115). Sadık Tural ise, “*Halit Ziya'nın kısa hikâyeleri bizzat başından geçmiş veya Uşaklızadelerin konak hayatının içinden alınmış olaylara yahut arkadaş çevresinin maceralarına dayanır. Halit Ziya Bey de adeta bizzat yaşanmış ve yaşanırken sıcağı sıcağına yazılmış veya notlar alınmış hissini veren bir vaka tertip kabiliyeti görülür. Bunun sebebi onun gözlemlerindeki dikkat, hafızasındaki sinematografik yapıdır. O bizzat yaşadıklarından da, çevresindeki insanların da yaşadıklarından çok etkilenmiş bunları kısa hikâyeler haline getirmiştir.*” (Tural, 1996: 106) ifadeleriyle, Halit Ziya'nın konu kaynakları olarak yaşadığı konağa ve sinematografik hafızasına dikkat çeker. Öte yandan gözlem, hikâyelerinde öncelikli başvurduğu kaynaklardandır. Bu gözlemlerde hayatın gerçeklerini yansıtmayı hedeflemiştir. Halit Ziya'nın hikâyelerinde gözlemleyerek yazdıkları, kimi zaman onun kendi tasavvurlarıyla birleşmektedir (Sazyek, 1998: 119).

Halit Ziya'nın hikâyelerinde kendi yaşamı ve gözlemleri kadar okuduklarının da büyük ölçüde payı vardır. Başka yazarları okuyarak, onlardan ilham alır; montaj tekniğine veya metinlerarasılığa yer verir. Bunu yaparken kimi zaman konu kimi zaman üslup ve dil açısından taklide gider. Nitekim “*Bir yazarı, karşılaştığı olaylar değin, okudukları da yazmaya sürükler: Kimi zaman okuduğu yapıtın bir yanı, kendi gözlemleriyle, karşılaştığı olaylarla benzerlik gösterir, elindeki yapıttan aldığı tat ve hayranlık içinde, zihni çağrışım zenginliği kazanan sanatçı, kendi evrenini kurar, yapıtını bu evrenden çıkarır.*” (Ateş, 1978: 151). Halit Ziya'nın bu noktada öne çıkan özelliği Batı edebiyatını, dil avantajı nedeniyle çok iyi bilmesidir.

Halit Ziya'nın hikâyelerinin yapısı Batı edebiyatında küçük hikâye yazarlığının önde gelen ismi olan Maupassant ile benzerlik göstermektedir. Halit Ziya da tıpkı Maupassant da olduğu gibi olay hikâyeleri yazmaktadır. Hanifi Aslan'ın Müjgan Cunbur'dan aktardığına göre, Halit Ziya, “*Maupassant'ı tanıdıktan sonra Hakkı Tarık Us'a yazdığı mektupların birinde 'Mai ve Siyah ile Aşk-ı Memnu romanlarını mütereddit bir kalemin mukallitliği olarak telakki ettiğini' yazarak kanaatlerinin değiştiğini göstermektedir.*” (Aktaran Aslan, 2008: 454). Halit Ziya'nın hikâyelerine bakıldığında, Maupassant'da olduğu gibi tasvirler daha çok kişiler üzerine yapılırken, bir olayı ifade ederken genellikle birinci tekil şahıs anlatımı kullandığı söylenebilir. Yine Maupassant'ın hikâyelerinde sıkça rastlanan bir durum olan diyalogların azlığı, Halit Ziya'nın hikâyeleri için de geçerlidir.

Türk hikâyeciliğinin modernleşmesinin ilk basamaklarından biri olan Halit Ziya'nın Maupassant ile benzerlik taşıdığı bir diğer nokta, realizm konusundaki tavır ve anlayışlarıdır. Halit Ziya, Zola'nın sanatçıyı bilimsel bir yaklaşıma zorlayan Natüralist bakış açısından uzak durmuştur (Aslan, 2008: 456). Bilindiği üzere, Maupassant, her ne kadar Emile Zola'nın toplantılarına katılarak çevresinde bulunmuş olsa da Natüralizmi benimsememiştir. Her iki hikâyeci de realizmi kendi gerçeklikleri ile takip etmişlerdir. Onların realizm anlayışları mekân tasvirlerine yansımaktadır. “*Tabiatla bütünleşmiş bir*

mekân algısı"ndan (Daşçıoğlu, Koç, 2009: 882) söz edilebilmesinin yanı sıra yapılan tasvirler, daha çok kişilerin psikolojik durumlarını açıklamak için kullanılmıştır.

Görüldüğü üzere, hikâye yazma tekniği ve anlayışları bakımından Halit Ziya ve Maupassant arasında türlü benzerlikler görülmektedir. Yazının ilk bölümünde ele alınan Maupassant'ın "Bayan Hermet" hikâyesi ile bu bölümde ele alınacak olan Halit Ziya'nın "Deliler Evinde" hikâyesi arasında konu benzerliği bulunmaktadır.

Deliler Evinde hikâyesi

"Deliler Evinde", Halit Ziya'nın akıl hastanesinde geçen hikâyelerinden biridir. Bu hikâye, Maupassant'ın hikâyesindeki gibi, bir akıl hastanesine ziyaret üzerine kuruluyken, yine eserin başında delilerle ilgili bilgiler verilmektedir. Birinci tekil şahıs anlatıcının ağzından anlatılan hikâye, Şişli'de bulunan akıl hastanesi ve orada bulunan delilerle, delilikle ilgili bilgilerle başlar. Anlatıcının genç bir dostu burada kalmaktadır. Aralıklarla onu görmeye gittiğinden hastanenin müdür tabibi ile yakın ilişkiler kurar. Bu yüzden delilerle ilgili hem gözlemlerde bulunur hem de müdür tabipten bilgiler alır. Olağan ziyaretlerinden birinde müdür tabip, onu, biriyle tanıştıracakını söyler. Bu kişi, ünlü Fransız Doktor Charcot'tur. Charcot ismi, onda bir şaşkınlık oluşturur. Charcot, dostuyla ilgili bilgiler vereceğini, yaptığı gözlemlerde en dikkat çekici olanın onun hastası olduğunu belirtir. Bunun üzerine Charcot ile sohbet etmeye başlarlar. Sohbetin ilerleyen dakikalarında Charcot'un kendisini bu ünlü Fransız doktor olduğunu sanan bir deli olduğunu ve müdür tabibin kendisine şaka yaptığını anlar. Anlatıcı, hikâyenin sonunda Charcot'un söylediklerinden çok etkilenir, oradan ayrılırken de kendinden emin olma ihtiyacı duyar. Bu nedenle Max Nordau'nun *Dışarıdan Görülünce* kitabını yeniden okuduğunu söyler.

Halit Ziya, hikâyenin başında, Şişli'deki hastanenin tasvirini yapar. Onun hikâyeye tasvirle başlamasının ardında, hikâyenin geçeceği hastanenin bir akıl hastanesi olduğunu ve kişiler üzerinde nasıl bir etki bıraktığını göstermek istemesi vardır. Söz konusu mekân tasviriyle Halit Ziya, okuyucuyu hikâyeye hazırlamaktadır.

"Şişli'nin daha ilerisinde bir şifa evi vardır ki şehrin işle, eğlenceyle, ümitle ve neşeyle dolu gürültüsünden kaçmış, ona ıstırap çeken bir insanlığın acılarını karıştırmaktan sakınarak gidip ta ölülerin yakınında, kendisine her şeyden uzak ve yapayalnız bir bucak kurmuştur." (Uşaklıgil, 2011: 91).

"Bayan Hermet" ile "Deliler Evinde" hikâyelerinin ortak noktalarına gelindiğinde, delilikle ve delilerle ilgili bilgiler ilk başta göze çarpar. Halit Ziya, deliler hakkında şu ifadeleri kullanmaktadır:

"Burada ne kadar kazaya uğramış dimağlar, vakit vakit ölçülemeyecek kadar yükseklerle çıkarken birdenbire derin uçurumlara yuvarlanıveren zekâlar, üstlerine bir daha sıyrılamayacak bir unutkanlık bulutları yıkılmış hafızalar, kendi kendisini yeniden bulabilmek için çırpınan ve bu savaşta yorgun düşüp büsbütün boğulan benlikler görmüştüm. Her gidişimde yüreğimin içinde kızgın bir demir saplanıp kalmış olurdu ve kendi kendimi avutmak için de "Ne bilirsin, böylesinin daha iyi olmadığını kim sana söyledi?" derdim." (Uşaklıgil, 2011: 91-92).

Maupassant'ın ve Halit Ziya'nın benzer sözlerinin ardında dikkat çeken ifade her ikisinin dibi görünmeyen derin "uçurum"lardan söz etmesidir. Maupassant, "Deliler beni çeker." diyerek açık açık delilere olan ilgisini vurgularken, Halit Ziya, açıkça söylemese bile yıllardır gidip geldiği bu yerde biriktirdiği birtakım duygular olduğunu söyler. Öte yandan "Deliler Evinde" hikâyesinde, Maupassant'ın

“Bayan Hermet” hikâyesindeki Doktor Charcot’un varlığı, onun Maupassant’ın ilgili hikâyesini okuduğuna işaret etmektedir.

Hikâyede gerçekliği sağlayabilmek adına, gözlemci bakış açısına ve ben-anlatıcıya yer verilmiştir. Ben-anlatıcı, Maupassant’ın hikâyesindeki aksine hikâyenin başından sonuna kadar varlığını sürdürmektedir. Böylece bir insanın nasıl delirdiğini, deliliğin belirtilerini birinci ağızdan dinlemiş olur okuyucu. Hikâyede uzun bir girişten sonra anlatıcı, sık sık ziyaretine gittiği arkadaşından söz etmeye başlar. Burada anlatıcının bu kişiyi tasvir ettiğine tanık olunur. Maupassant tarzı hikâyecilikten gelen bir durum olarak, hikâyede az sayıda bulunan kişilerin veya hikâyeye yeni dâhil olan kişinin tasviri yapılmaktadır. Halit Ziya’nın yaptığı tasvirin başında kurduğu “*Burada kendisini sık sık gidip yokladığım eski dostta hastalığın ilerleyişini adım adım takip ettim.*” (Uşaklıgil, 2011: 94) cümlesi, yapılan tasvirin gözleme dayandığının delilidir.

Maupassant tarzı hikâyeciliğin temelinde var olan ironi, Halit Ziya’nın “Deliler Evinde” hikâyesinde de gözle görülür bir şekilde bulunmaktadır. Halit Ziya, hikâyesinin sonunda Doktor Charcot sandığı delinin ağzından şunları söyler:

(Müdür tabibi işaret ederek) “- O da delidir. Burada yaşayıp da deli olmamak mümkün müdür? Ne dersiniz; o da benden şüphe etmiyor mu? Yine benim dostuma avdet etti. ‘Sizin dostunuz zavallı genç, kendi haline hiç vakıf değil. Buraya hava tebdiline gelmiş zannında. Hava tebdili... Şifa evinde hava tebdili olur mu? Olsa olsa buraya benim gibi fenni tetkiklerde bulunmak için gelinir, değil mi?’ Kolumu sıkarak bu sorunun cevabını bekledi. ‘Değil mi?’ diye tekrar etti, ‘Bende hiçbir şüphe uyandıracak alamet gördünüz mü?’ Kolumu kurtararak ‘Şaka ediyorsunuz.’ dedim” (Uşaklıgil, 2011: 99).

Doktor Charcot, nam-ı diğer “deli”, bir delinin söyleyemeyeceği akıllılıkta sözler söyleyerek, ben-anlatıcıyı oldukça şaşırtır. Halit Ziya, böylece eserinin bu bölümüne ironik bir görünüm verir. Asıl ironi ise, hikâyenin son cümlelerinde saklıdır. “*Bugün buradan çıkarken boğazımda tıkanan bir düğüm vardı. Kendi kendimden emin olmak ihtiyacıyla eve döndükten sonra Max Nordau’nun ‘Dışarıdan Görülünce’ kitabını bir daha okudum.*” (Uşaklıgil, 2011: 99). Halit Ziya, Max Nordau’nun Alman bir hekim olduğunu dipnotta belirtirken, onun *Dışarıdan Görülünce* adlı eserinde Fransız edip ve şairlerini birer birer tetkik ederek deliliklerine hüküm verdiğini söyler.

Sonuç

Genel itibarıyla Maupassant ve Halit Ziya’nın hikâye anlayışları benzerlik göstermektedir. İki farklı edebi metnin farklılıklarını benzerliklerini etki ve etkileşimlerini saptayarak birbirleriyle mukayese eden karşılaştırmalı edebiyat bilimi” (Solak, 2019: 20) için bir örnek oluşturan “Bayan Hermet” ile “Deliler Evinde” hikâyeleri açık bir etkileşim içindedirler. Halit Ziya’nın Samipaşazade Sezai’nin etkisiyle beraber kısa hikâyeye, dolayısıyla olay hikâyesine ilgi duyduğu ve bu türün önemli ismi Maupassant’ı okuduğu görülmektedir. Bu okumaları neticesinde hikâye tekniğini geliştirmiş ve Maupassant’ı da kendisine kaynak etmiştir. “Bayan Hermet” hikâyesi ile “Deliler Evinde” hikâyesi arasındaki benzerlikler, Halit Ziya’nın yalnız hikâye tekniği olarak değil, konu bakımından da Maupassant’tan etkilendiğini göstermektedir. Öyle ki, Halit Ziya’nın hikâyesinde, Maupassant’ın hikâyesinde geçen Doktor Charcot’a yer vermesi, Halit Ziya’nın “Bayan Hermet” hikâyesini okuduğunu ispatlamaktadır.

İki hikâye arasındaki farka gelince, olay hikâyesi tarzının kurucusu ve en iyisi olarak Maupassant’ın Halit Ziya’ya nazaran daha canlı ve daha hareketli bir hikâye yazdığını söylemek mümkündür. Halit Ziya, Maupassant kadar, ince detaylara girememektedir. Belki de bunda Maupassant’ın gerçekten bir deli

olmasının etkisi vardır. "Maupassant'ın eserlerine kendisinden çok şeyler kattığı aşikârdır. Ancak öyküleri en çok okunan yazarlardan olması, onun kara talihten ve onu tanıma merakından ziyade okuyucuda uyandırdığı heyecanlarla, öykülerinin gücünde olsa gerek. Bize bir çılgının, bir delinin gözüyle sunduğu dünya, onun modernleştirdiği fantastik anlayışının bir yansıması olmuştur." (Büyükaslan, 2003a: 313).

Halit Ziya, Türk hikâyeciliğindeki sağlam yerine, yazdığı yüz altmış hikâyedeki konuların özgünlüğüyle, modern hikâyenin öncüsü olmasıyla ulaşmıştır. "Deliler Evinde" ise, onun Maupassant'ı kendisine kaynak aldığını göstermektedir.

Kaynakça

- Aktaş, Ş. (2013). Anlatma esasına bağlı edebi metinlerin tahlili. Ankara: Kuran Edebiyat.
- Aslan, H. (2008). Halit Ziya Uşaklıgil'in hikâyelerinin tematik incelenmesi. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ateş, K. (1978). Birer öyküleriyle Maupassant ve Ömer Seyfettin. *Türkoloji Dergisi*. 7, 149-155
- Büyükaslan, A. (2003a). Maupassant'ın 'korku' adlı öyküsünde korku. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. (10), 281-300.
- Büyükaslan, A. (2003b). Bilişim teknolojilerinden yararlanarak Maupassant öyküleri üzerine tematik bir çalışma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. (9), 289-294.
- Daşcıoğlu, Y.; Koç, O. (2009). Batı tarzı Türk hikâyesinin doğuşu ve Tanzimat'tan Cumhuriyet'e ana temalar. *Turkish Studies*. (4), 799-900.
- Maupassant, G. (2004). *Madam Tellier'nin Evi*. (Çev.) Serdar Rifat Kırkoğlu. İstanbul: Bordo Siyah Klasik.
- Özer, S. (1994). Aydın olabilmeyen bedeli: Maupassant öyküsünde yalnızlık, korkular ve delilik temaları. *Frankofoni Dergisi*. (6), 119-129.
- Sazyek, H. (1998). "Halit Ziya Uşaklıgil'in öykücülüğü". *Adam Öykü*. (14), 113-123.
- Solak, C. (2019). "Cervantes'in Münasebetsiz Meraklı'nın Hikâyesi ile Peyami Safa'nın Selma ve Gölgesi adlı eserleri üzerine karşılaştırmalı bir inceleme". *Sanat Dergisi*. (33), 19-24.
- Tarhan Gündoğ, Ö. (2009). *Guy de Maupassant ile Sait Faik Abasıyanık'ın öykülerinde ortak izlekler ve karşılaştırmalı içerik çözümlemeleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi.
- Tosun, N. (2011). *Modern öykü kuramı*. Ankara: Hece.
- Törenek, M. (1998). Hikâyeciliğimize düşen cemre: Küçük Şeyler. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. (9), 139-143.
- Troyat, H. (2004). *Guy de Maupassant: Fransız edebiyatının özgür tayı*. (Çev.) Ahmet Çetin Ertürk. Ankara: Hece.
- Tural, S. (1996). Kısa hikâyeciliğimiz açısından Halit Ziya Uşaklıgil. *Türk Dili*. (529), 103-106.
- Uşaklıgil, H. Z. (2011). *Onu beklerken*. İstanbul: Özgür.